

Chávez és a kommunállam

A szocializmushoz vezető átmenet problémái Venezuelában

2012. október 20-án, negyedik elnöki ciklusának első kormányülésén – alig két héttel azután, hogy újra Venezuela elnökévé választották, és csupán hónapokkal halála előtt – mondta el Hugo Chávez döntő fontosságú, *El Golpe de Timón* („Kormányt igazíts!”) című beszédét.¹ Chávez még rendületlen támogatóit is meglepte bejelentésével, miszerint döntő változások szükségesek avégett, hogy ugrásszerű előretörést hajthassanak végre annak megvalósításában, amit úgy szoktak emlegetni: „a községi állam” (communal state/estado comunal).^{*} Vagyis föl kell gyorsítani a hatalom átruházását a népre, ami a községi tanácsok megalakításával kezdődött meg (családok csoportos bevonásával az önkormányzati tervezésbe, ami a sűrűn lakott városi körzetekben 200–400, a falusi térségekben pedig 50–100 családot érintett). Az új forradalmi ciklusban, erősítette meg Chávez, a fő cél az, hogy fölgyorsuljon a községi állam kulcsfontosságú struktúrája, a *községek* (kommunák [*comunas*]) hivatalos bejegyzése. A községeken belül a városnál kisebb földrajzi térségekben lakók több községi tanácsban egyesülnek, hogy részvételi elveken fölépült községi parlament révén végezzék az önkormányzást. A községek olyan területeken működő politikai-gazdasági-kulturális struktúrák, mint élelmiszertermelés, élelmiszerbiztonság, lakásügy, tájékoztatás, kultúra, községi csere, közösségi bankrendszer, igazságügyi rendszer. Mindezt 2010-ben alkotmányos formába öntötték a népi hatalom *sarkalatos törvényeinek*, legfőképpen a „Sarkalatos törvény a községekről”, valamint a „Sarkalatos törvény a községi gazdálkodási rendszerről” elfogadásával.

Chávez „Kormányt igazíts!” című beszéde, amelyben a községek gyors megszervezését sürgette, az egyik legfontosabb és legemlé-

^{*} A magyar munkásmozgalom-történeti és filozófiai irodalom hagyományos fogalomhasználatában megfelel a „kommünállam” vagy „kommün-típusú állam” terminusának. Az alábbiakban a „commune”, „communal” terminusokat kontextustól függően, a „község(i)”, „köz(ös)ség(i)”, „kommün(-)” vagy „kommün-típusú” kifejezésekkel fordítjuk magyarra. (A szerk.)

kezetesebb beszéd volt pályája során. Kulcsot adott a venezuelai forradalom múltjának, jelenének és jövőjének megértéséhez. Mi több, új nézőpontból közelítette meg a szocializmushoz való huszonegyedik századi átmenet egész kérdését.²

2011 márciusában – amikor a szocialista értelmiségiek kis csoportjában, akiket Észak- és Dél-Amerikából, valamint Európából meghívtak Caracasba a bolívari forradalom jövőjéről tanácskozni az ország csúcsmisztereivel; az Egyesült Államokból én voltam az egyedüli résztvevő – már nyilvánvaló volt, hogy a venezuelai forradalmi jogalkotás legfontosabb eredményének („Sarkalatos törvény a községekről”, 2010) maradéktalan végrehajtása roppant nehézségekbe ütközik.³ Jóllehet ezerszám léteztek már községi tanácsok, hivatalosan még egyetlen község sem volt bejegyezve, vagyis hiányoztak azok a nagyobb területi szervezetek, amelyekhez a községi tanácsok tartoztak volna, és amelyek a népi hatalom valódi alapját képezték volna. Ezen a ponton, egy olyan elnökválasztás után induló új ciklus elején, amely meghatározó volt a bolívari forradalom jövőjére nézve, korántsem volt könnyű ebben az ügyben előbbre lépni. Éppenséggel világosan érzékelhető zavarodottság lett úrrá a minisztereken abban a kérdésben, hogy csakugyan a községek megszervezése lenne-e a legfontosabb teendő a forradalmi folyamatban, és hogy s mint lehetne ezt véghezvinni, ha ugyan egyáltalában lehetséges volna.⁴ Így hát történelmi pillanat volt, amikor Chávez 2012. októberben elmondott beszédében átlépte a Rubikont. A teljes szocialista átalakulás mellett érvelt, amelynek során a politikai hatalmat döntő mértékben a népre kell átruházni, s ezáltal visszavonhatatlanná tenni a forradalmat. Chávez, amikor a „Kormányt igazíts!” című beszédében a községekre fordította a szót, mindjárt az elején Mészáros István *A tőkén túl* című könyvére hivatkozott, nem csupán avégett, hogy leszögezzon néhány alapelvet, hanem azért is, hogy ismételten Mészáros elemzésének – mint a szocialista átmenet legalaposabban kifejtett, stratégiai fontosságú elméletének – sürgős tanulmányozására ösztökélje a bolívari forradalom elkötelezett híveit:

Itt van nálam egy Mészáros István [által írt könyv], a XIX.. fejezet címe: „A községi rendszer és az értéktörvény.” Van benne egy mondat, korábban aláhúztam, most pedig fölolvastam nektek, minisztereknek és az alelnöknek: a gazdaságról, a gazdasági fejlődésről, a forradalom társadalmi ösztönzőiről szól: „A szocialista erőfeszítések”, mondja Mészáros, „leghitelesebben avval mérhetők, hogy a foganatosított intézkedések és alkalmazott politikák milyen mértékben járulnak hozzá tevőlegesen a *lényegileg* demokratikus [...] általános társadalmi ellenőrzési és öngazgatási mód mélyen gyökerező megszilárdításához.”

Máris itt vagyunk tehát a demokrácia kérdésénél. A szocializmus igazából a velejéig demokratikus, másfelől viszont itt a kapitalizmus: amely kvintesszenciáját tekintve antidemokratikus és exkluzív, a tőke egyeduralkodása a tőkés elit révén. A szocializmus viszont semmi ilyesmi, a szocializmus fölszabadít: a szocializmus demokrácia, a demokrácia szocializmus – a politikában, a társadalmi szférában és a gazdaságban egyaránt.⁵

A forradalmi elmélet ősi és leginkább Marx nevéhez fűződő elvét így mutatta be beszédében Chávez: „Mindig ezt a sorrendet kell követni: első a politikai forradalom, a politikai fölszabadulás, és ezt követi a gazdasági forradalom. Ragaszkodnunk kell a politikai fölszabadításhoz, és erre támaszkodva kell folytatólagos harcot vívnunk politikai, kulturális és szociális téren.”⁶ A szocializmushoz való átmenet problémája tehát mindenekelőtt politikai: alternatív politikát teremteni a főszerepet játszó nép részvételével; vagyis az elsődleges cél egy alternatív, népi, részvételi és protagonista [a nép részvételén és meghatározó szerepén nyugvó] alap (bázis) létrehozása. Csak ezután kerülhet sor a gazdaságban, a termelésben és a tulajdonviszonyokban lehetséges változtatásokra. Ennek az új népi hatalmi bázisnak éppoly hatékonyan kell bizonyulnia a Mészáros által „társadalmi anyagcsere-újratemelésnek” (social metabolic reproduction) nevezett szerveződésben, mint amilyen hatékonyan a leváltandó tőke bizonyul. Ennek pedig, Chávez szavaival, „egy szisztematikus tervbe kell illeszkednie, valami újnak a részévé kell válnia, egyfajta hálózat részét kell alkotnia..., amelyik valósággal óriási pókháló módjára szövi be az egész új területet.” Sőt, hangsúlyozta, „ha nem így működik, akkor bukásra van ítélve az egész; magába szippantja a régi rendszer, mert a kapitalizmus olyan, akár egy szörnyűséges óriás amőba.”

Chávez elemzése szemléltetést Mészárosnak „a társadalmi anyagcsere-újratemelésről” kialakított koncepciójában gyökerezett. E fölfogás szerint a tőkerendszer általános újratemelési rendszer, egyfajta szerves anyagcsere-rendszer, ámde olyan formában, amely elidegeníti az embereket saját maguktól, egymástól, közösségeiktől s hasonlóképpen a külső természettől. Hiteles szocialista politikai gazdaság megteremtéséhez tehát elengedhetetlen egy alternatív, a társadalmi termelés és csere bázisaként szolgáló közösségi állam kialakítása; amelyik éppannyira, mint a kapitalizmus (sőt még inkább, minthogy nem elidegenedett), életképes szerves anyagcserét folytatni a népi-protagonista demokrácia hatalmára támaszkodva. Ahogy Chávez „Kormányt igazíts!” címmel elmondott beszédében hangsúlyozta, a szocializmusnak okvetlenül szüksége van egy ilyen demokratikus községi politikai szervezetre, szöges ellentétben a Szovjetunióban meggyökerezett gyakorlattal, „ahol sosem volt demokrácia, nem volt szocializmus, mert elfajzott”. Ennélfogva, mondta, a huszonegyedik

századi szocializmushoz való átmenet kitűzött célja az, hogy olyan „új demokratikus hegemoniát” teremtsünk, „amely arra kötelez bennünket, hogy kényszer helyett a meggyőzést válasszuk.”

Chávez ezután megállapította, hogy a bolívari forradalom minden elért eredménye dacára sem tették meg még a döntő lépést: a hatalom valószínűs át ruházását a népre, a községek (kommunák) megalakításával. Bár az első községet 2012 augusztusában már bejegyezték, a községalakítás késedelmesen haladt előre, üteme nem felelt meg a forradalmi folyamat szükséges gyorsításának.⁷ Községek nélkül nem épülhet föl a községi állam (a kommun állam). Chávez „tisztázó önkritikát” követelt a kormánytól. „Hol van a Kommün?” – tette föl a kérdést, majd odafordulva Nicolás Maduro alelnökhöz, azt mondta: „Nicolás, úgy bízom rád ezt a föladatot, mintha az életemet bíznám rád: a községek ügyét... Van már törvény a községekről, a községi gazdálkodásról. Akkor most mi legyen a teendők velük...?”⁸ A nép községei, amelyek már alakulóban vannak, folytatta Chávez, „azt igénylik tőlünk, hogy vegyük górcső alá a községekről szóló törvényt, hogy olvassuk és tanulmányozzuk. Biztosra veszem – és itt nem szükségképpen a jelenlevőkről beszélek –, hogy sokan nem is olvasták, abban a hitben vannak, hogy ez nem olyan fontos nekünk. Sokan még a községi gazdálkodásról szóló törvényt sem olvasták el, mert úgy gondolják: Nem, nekem evvel semmi dolgom.” Erre válaszul hangsúlyozta Chávez, hogy itt bizony arról az elvi kérdéstről van szó: „Függetlenség, vagy semmi – Kommün vagy semmi.” [*Independencia o nada, Comuna o nada!*]⁹

Ami oly fontossá tette a községeket, az volt, hogy „szocializmust nem lehet rendeletileg előállítani.” A szocializmus megalapozása, jelentette ki Chávez, „abban áll, amiként Mészáros mondja, hogy meg kell változtatni a párhuzamos rendszerek összehangolt kombinációját, majd régiók szerint kezdeti körzeteket kell kialakítani. Mi pedig még egyetlen ilyet sem hoztunk létre. Van törvényünk, van rendeletünk – de hát a rendelet, az csak rendelet –, községek pedig majd a kezdeti körzeteken belül működnek.” Hogyan teremtsünk hát községeket?

Hasonló, integrált megközelítéssel tekintette át Chávez a bolívari forradalom egyéb területeit is. „A társadalmi tulajdonba”, hangsúlyozta, „a szocializmus szellemét kell beoltanunk.” Ez annyit jelent, hogy párhuzamos, egymáshoz kapcsolódó fejlesztéseket kell végrehajtani, a szociális lakásügyet a társadalmi termeléssel kell párosítani, a társadalmi tulajdon vidéken támogatni köteles a „kistermelőket”, a szállításhoz és az országos úthálózatnak a községekhez kapcsolódva, ezek kulturális és gazdasági szükségleteihez kell igazodniuk. Hogy mindezek a szükségletek hatékonyan összetalálkozzanak, ahhoz „a kommunikációnak, a koordinációnak el kell érnie egy bizonyos színvonalat, ez megköveteli, hogy a tervek, a diagnózisok, a problémák, az összehangolt cselekvések kereszteződjenek, vagy legalább közös

metszéspontjaik legyenek. Olyan ez, akár egy háború... Elképzeléseink összehangolása nélkül semmik vagyunk a munkánkban meg minden másban is. Nehéz lesz, de nem adjuk föl.” Hasonlóképp szükség van „a nemzeti közmédia rendszer” megerősítésére. Chávez külön Ernesto Villegashoz, a tájékoztatási és hírközlési néphatalmi miniszterhez szólva, arra kérte, lépjen föl „e rendszer vezetőjeként”, és követelte tőle, hogy minden szinten érje el a nép nagyobb mérvű közreműködését és tájékoztatását. „Miért nincs”, kérdezett rá, „[televíziós] műsorunk munkásokkal? Hol adhatunk hangot önbírálatunknak? Nem szabad félnünk sem a kritikától, sem az önkritikától. Szükségünk van rá, ebből táplálkozunk.”

A községek létrehozása tehát megkövetelte a társadalmi tulajdon, a tájékoztatás és a nemzeti média rendszerének továbbfejlesztését is úgy, hogy mindezek a fejlesztések egymást támogassák a protagonista demokrácia alakításában, s egészen újfajta társadalmi anyagcserét indítsanak be. De a forradalmi átmenet új ciklusának magva, hangsúlyozta Chávez, a községek megteremtése, amelyektől a bolívari forradalom jövője függ: „*Kommún vagy semmi.*”

A kommünállam politikai elmélete

Ismeretes, hogy Simón Bolívar, rendkívüli szerepe ellenére, amelyet a Dél-Amerikában Spanyolország ellen vívott fõlszabadító harcokban játszott, s amiért Venezuelában a *Libertador* (szabadító) egyedülálló címét adományozták neki, drámai képpel érzékeltette, miként ragadta őt magával a népforradalom ereje: „gyõnge szalmaszál, amit fölkapott a forradalmi szélvihar”. Semmi kétség, Chávez ugyanígy látta a bolívari forradalom szélviharában játszott saját szerepét; idézte is Bolívert errõl szólva.¹⁰ Chávez állandóan hangsúlyozta, hogy a forradalom fõszereplõje a nép; Bolívar harcát pedig Venezuela tágabb lázadó hagyományába ágyazta, amelyet a következõ hõsi triász képviselt: maga Bolívar, a *Szabadító*; Simón Rodríguez, Bolívar tanítója és atyai jóbarátja; valamint Ezéquiél Zamora, a parasztforradalom vezetõje az 1850–60-as években. Chávez a következõképpen vázolta föl a bolívari forradalom történelmi elõzményeit: 1. nagy küzdelem a fõlszabadulásért Spanyolország igája alól, jogegyenlõség és a rabszolgák fõlszabadítása – Bolívar útja; 2. Jean-Jacques Rousseau, a francia forradalom és az utópikus szocializmus – Rodríguez útja; valamint 3. a venezuelai parasztok folytatólagos harca a szabadságért – Zamora útja.

A bolívari forradalom Chávez számára: évszázadokra visszanyúló, mélyen gyökerezõ történelmi folyamat következménye, amely Európa és Amerika összekapcsolódó fõlszabadító harcaiból fakadt, a szabadságért vívott hosszú küzdelem egyik mérfõldköve. Ez a fõlfogás tovább gazdagodott a marxi elmélet kritikai befogadásával, valamint annak

alapos fölülvizsgálata révén, ahogyan az állam kérdése a huszadik századi forradalmakban fölvetődött.

Mindez hatással volt a szocializmushoz való átmenet fő forradalmi célkitűzéséről, a néphatalom intézményesítéséről vallott fölfogására és a szovjet modellnek ehhez kapcsolódó bírálataira. Az így kialakított szintézist nevezte Chávez a „huszonegyedik századi szocializmus” új mintájának, Marta Harnecker pedig úgy emlegeti: „*sui generis* forradalom”.¹¹ A kulcsfontosságú stratégiai elemet Chávez általános koncepciójához Mészáros szolgáltatta a tőkéről vallott fölfogásával: a társadalmi anyagcsere-újratermelés olyan elidegenedett rendszere, amelyet egy alulról építkező társadalmi anyagcsere-újratermelés új szervez rendszerével kell helyettesíteni.

Chávez a Yare börtönben 1993-ban papírra vetett írásában – ahová a *Caracazo* fölkelést követő állami megtorlásra adott válaszként a *Movimiento Bolivariano Revolucionario – 200* (*Bolivari Forradalmi Mozgalom – 200*) által megkísérelt, elvetélt katonai puccsban játszott szerepéért zárták – leszögezte: „a szuverén népnek saját magát kell átalakítania a hatalom tárgyává és *alanyává*. Hogy a népnek joga van ezt választani, az nem alku tárgya a forradalmárok számára.” Ezen az alapon érvelt a politikai rendszer tág körű szerkezetváltása mellett:

[...] létrehozni a hiteles, többközpontú hatalomeloszlás csatornáit, áthelyezni a hatalmat a központból a perifériákra, megnövelni az egyes községek és helyhatóságok valódi döntéshozási hatalmát és önállóságát. Minden egyes állam és minden egyes helyhatóság választói közgyűlése megválasztja a maga állandó választói tanácsát, amely abszolút függetlenül működik a politikai pártoktól. Ezek a tanácsok képesek lesznek kialakítani és irányítani a közvetlen demokrácia legkülönbözőbb gépezeteit: a népgyűléseket, a helyi és az országos népszavazásokat, a népi kezdeményezéseket, a vétőjog gyakorlását, a rendeletek visszavonását stb. [...] Tehát a *részvételi demokrácia* fogalma olyan formára vált át, amelyben a népszuverenitáson alapuló demokrácia a hatalom *főszereplőjeként* határozza meg magát. Pontosan eddig a határig kell kiterjesztenünk a bolívari demokrácia előretörésének frontvonalait. Itt már nagyon közel járunk majd az *utópia* területéhez.¹²

Chávez tehát úgy képzelte el kezdetben a bolívari forradalom stratégiáját, hogy az a demokrácia „részvételi és protagonista” formájának kialakulását tűzi ki céljául. A közvetlen demokrácia és a néphatalom intézményi struktúráit szándékozott megteremteni, fönntartva ezek kapcsolatát a létező politikai struktúrákkal. Semmiképp sem tervezett forradalmi rohamot indítani a polgári képviselői demokrácia ellen. Ezt az elképzelését Chávez afféle „harmadik útként” kívánta elfogadtatni 1998-ban, amikor elindult és győzött az elnökválasztáson. Az utána

megválasztott alkotmányozó gyűlés ezeknek az elveknek a kodifikációját végezte el a Venezuelai Bolívari Köztársaság új alkotmányában, 1999-ben.¹³ Ámde ezeket a változásokat csakis a néptömegek forradalmi mozgósítása tette lehetővé, ennek viszont megvolt a maga logikája: forradalmi lendületet adott a politikának.

A tizenkilencedik században keletkezett politikaelméletben a demokratikus néphatalomnak és az államhoz való viszonyának kérdését gyakran az *alkotmányozó* és az *alkotmányos* hatalom szembeállításaként tárgyalják. E kérdés történetéről a legismertebb, korszerű munka Antonio Negri *Insurgencias: Constituent Power and the Modern State* című könyve, amelyet Chávez a börtönben Rousseau *Társadalmi szerződésével* párhuzamosan olvasott.¹⁴ Az olyan alkotmányozó hatalmat – avagy a népszuverenitáson alapuló közvetlen demokráciát –, amelyet elméletileg Rousseau alapozott meg, általánosan úgy tartják számon a politikaelmélet tudósai, mint ritka kivételt, amelyik a modern korban legfőbb a forradalmi erjedés időszakában mutatja ki erejét. Az alkotmányozó hatalom álláspontjáról a politikai hatalom nem valami elkülönült, néptől elidegenedett szuperstruktúra, hanem a társadalom népszuverenitásban gyökerező része. Enrique Dussel mexikói filozófus hasonló szellemben írta le „a nép hatalmának szükségszerű intézményesülését”, amit ő *potestas*nak nevez. Ez valójában a hatalom delegálása, csupán annyira demokratikus, amennyire összefér a nép *potentia*jával (az alkotmányozó hatalommal).¹⁵ Az alkotmányos hatalom, éles ellentétben az alkotmányozóval, „kéz a kézben együtt jár” a munka alárendelésével a tőkének, amelynek számára lényeges, hogy számíthasson az ilyen összpontosított állami hatalom támogatására. A politikai képviselő, a polgári liberális-demokratikus állam fő támasza – Negri szavaival – itt „centralizált közvetítést jelent” a nép és az államapparátus között.¹⁶ Edmund Burke tollából született meg hajdanán a klasszikus védőbeszéd a korlátozott demokratikus avagy képviselői kormányzat mint az alkotmányos hatalom egyik formája mellett – ahol is a képviselőknek, ha egyszer megválasztották őket, szabadságukban állt egész hivatali idejük alatt választóiktól független, sőt akár velük szembeforduló döntéseket hozni –; a *Beszéd a bristoli választókhöz* (Speech to the Electors of Bristol) címmel 1774-ben írt és elmondott híres szónoklata volt ez. A politikai képviselők, érvelt Burke, csupán a maguk független ítéleteivel adósaik a választóiknak. „Ha képviselőik... föláldozzák ezt az önök véleménye kedvéért, akkor elárulják önöket ahelyett, hogy szolgálnák.” *Levél a nemzetgyűlés egyik tagjának* (Letter to a Member of the National Assembly) című írásában, amely egyike a francia forradalom ellen írott műveinek, hosszú, dühödt támadást intézett Rousseau ellen, azt állítva, hogy „ha a fékevesztett nép, ezek a nyomorult birkák egyszer rászabadultak a mezőkre”, lévén kormányzásra alkalmatlanok, csakis „retrográd társadalmi rendet” képviselhetnek.¹⁷

Marx, éles ellentétben az efféle uralkodó, liberális nézetekkel, szenvedélyesen érvelt az *alkotmányozó* hatalom rendszere mellett *A polgárháború Franciaországban* első fogalmazványában, amikor kijelentette:

Magának a császárságnak – vagyis annak az államhatalomnak, ama centralizált végrehajtó szervnek, melynek a második császárság csupán kimerítő formulája volt – a *Kommün* volt az igazi ellentéte. [...] A Kommün tehát nem az államhatalom ilyen vagy amolyan – legitim, alkotmányos, köztársasági vagy császári – formája ellen irányuló forradalom volt. Forradalom volt az *állam* maga, a társadalom e természetfeletti torzszülőtte ellen, a nép saját társadalmi életének a nép által a nép számára történő új-rakezdése volt. Forradalom volt nem azért, hogy az uralmat az uralkodó osztályok egyik frakciójáról a másikra ruházza át, hanem forradalom azért, hogy szétzúzza magának az osztályuralomnak e szörnyű gépezetét. Nem az osztályuralom végrehajtó hatalmi és parlamentáris formája között dülő törpe küzdelmek egyike, hanem lázadás e két egymást kiegészítő forma mindegyike ellen...¹⁸

A polgárháború Franciaországban végleges változatában Marx megállapította: „A kommunális alkotmány visszaadta volna a társadalmi testnek mindazt az erőt, amelyet addig a rajta élősködő és szabad mozgását béklyózó állam felemészített. [...] Lényegében a munkásosztály kormánya volt [...] az a végre felfedezett politikai forma, amelyben a munka gazdasági felszabadítása lehetővé vált.”¹⁹ Lenin is vizsgálta ezeket a kérdéseket az *Állam és forradalomban*, amely elsősorban Marxnak a Párizsi Kommunőről szóló írásaira támaszkodott, s az állam elhalása mellett érvelt. Közvetlenebb válasz volt tőle az alkotmányozó hatalom intézményesülésére *A kettőshatalomról* című cikke, amelyet a katona-, munkás- és parasztküldöttek szovjetjei kongresszusának megalakulása elé szánt az 1917-es forradalom idején. „Minden forradalom alapvető kérdése”, írta, „az államhatalom kérdése.” Amit a megalakult szovjetek képviselnek, az „egyáltalán nem olyanfajta hatalom, amilyen általában szokásos”, ez „a néptömegek alulról jövő, közvetlen [...] kezdeményezése”. Lenin elismerte a kettőshatalmi rendszer szükségességét a forradalomban. Ámde a szovjetek alkotmányozó hatalma nagy mértékben háttérbe szorult 1924-re, Lenin halálának idejére, azután pedig még teljesebben elcsökevényesedett a párthoz, az államhoz, a bürokráciához meg a külföldi erők nyomásához kapcsolódó egész sor bonyolult történelmi körülmény következtében, amelyek egy újfajta alkotmányos – és végül is elnyomó – hatalom kialakulásához vezettek.²⁰

Dario Azzellini 2013-ban írott „A községi állam: községi tanácsok, községek és munkahelyi demokrácia” című tanulmánya úgy mutatja be a dinamikus feszültséget a kettős – alkotmányozó és alkotmányos – hatalom között, mint az egész bolívari forradalom titkát. Venezuelae-

la, állítja, „kétsávós megközelítést” alkalmaz: egyfelől részvételi és protagonista demokrácia, másfelől alkotmányos hatalom az állam keretein belül.²¹ A Chávez alatt végbement forradalom mindemellett attól bonyolult, hogy az alkotmányos állami hatalom fő célkitűzése egy községi (azaz kommun-típusú – a szerk.) állam megteremtése, a hatalom átruházása a lakosságra megannyi szerkezeti közvetítésen keresztül: alkotmányozó és alakuló gyűlések, népszavazások, társadalmi megbízatások, szövetkezetek, szocialista munkástanácsok, községi tanácsok, községek és közösségi városok (communal cities). Már a Chávez ellen 2002-ben megkísérelt államcsíny idején is (amit meghíúsított a puccs ellen fölkelt venezuelai nép) az alkotmányozó hatalom előmozdításán volt a hangsúly. Ez a folyamat fölgyorsult 2005-ben, Chávez bejelentésével a „huszonegyedik századi szocializmus” új stratégiájáról és arról, hogy községi gazdaságot és államot kell fölépíteni.

Chávez egyre többet merített Mészáros *A tőkén túl*-jából, mint az elméleti és stratégiai éleslátás és forradalmi ihlet forrásából. 1993-ban, amikor Mészáros e könyve írásának vége felé közeledett, elolvasta Chávez *Pueblo, Sufragio y Democracia* (Nép, népszavazás és demokrácia) című politikai röpiratát, amelyet Chávez a Yare börtönben írt (főntebb idéztünk belőle). Mészáros nem csupán azt hangsúlyozta, hogy Chávez koncepciója rendkívüli módon forradalmi, hanem össze is kapcsolta az alkotmányozó hatalom elméletével, amelynek alapját Rousseau vetette meg a *Társadalmi szerződés*ben. Rousseau, fejtegette Mészáros, helyesen hangsúlyozta azt, hogy a törvényhozó hatalom nem lehet képviseleti, hanem *közvetlenül* a népszuverenitáson kell nyugodnia, a közakarát kifejezéseként. Ám Rousseau, ellentétben a megszokott értelmezésekkel, egészen másként tekintett a végrehajtó hatalomra: ezt lehet és kell is *delegálni*.²² Egy olyan szocialista forradalomnak, amely erre a koncepcióra és a szovjet modell kudarcának ismeretére épül, a közvetlen és a delegált hatalom valamifajta kombinációjára kell támaszkodnia a társult termelők ellenőrzése alatt, szemben a képviseleti kormányzással és az állam elválasztásával a néptől. Végre kell hajtani a politikai forradalmat s be kell olvasztani az államot a társadalomba, meg kell teremteni a szocialista forradalom sejtszerkezetét, még mielőtt sor kerülhetne a gazdasági fölszabadításra. Egyszer s mindenkorra meg kell szüntetni a politikai és a civil társadalom szétválasztását. „Mert az anyagi-újratermelési és elosztási döntéshozatalnak a társult termelőkre való fokozatos és végtére teljes átruházása nélkül a posztrevolúciós közösség tagjainak semmi reményük nem lehet arra, hogy átalakuljanak a hatalom *szubjektumává*.”²³

Chávez idejekorán megismerkedett Mészáros elemzésével. 2001-ben kezdte, amikor megjelent *A tőkén túl* spanyol fordítása. Mohón kezdte tanulmányozni, s több alkalommal is találkozott, és hosszú beszélgetést folytatott Mészárossal. Mészáros munkájának két stra-

tégiai eleme bizonyult központi fontosságúnak Chávez számára. Az első, amint láttuk, Mészárosnak az a Marx nyomán kimunkált fölfogása volt, hogy a tőke olyan társadalmi anyagcsere-újratermelési szisztéma, olyan összetett újratermelési viszonyok önmagát erősítő, integrált rendszere, amelyet nem lehet egyszerűen eltörölni, hanem helyettesíteni kell egy olyan alternatív, szerves anyagcsere-rendszerrel, amelyik közösségi viszonyokon alapszik.²⁴ A második Mészárosnak „A közösségi rendszer és az értéktörvény” (Communal System and the law of Value) szükségzerű viszonyáról kialakított fölfogása volt, amely a stratégiai alapot kínálta a „közösségi társadalmi viszonyok” (communal social relations) rendszerének forradalmi intézményesítéséhez, ahol a nép – a közösségi állam vagy rendszer új fajtájaként – visszaveszi és magába olvasztja a szuverén kormányzást. Ugyanakkor a hatalom effajta átruházása a népre az egyik módja volt annak, hogy a forradalmat – Mészáros kifejezésével – „visszavonhatatlanná” tegyék, mivelhogy a nép majd megvédi azt, ami az övé.²⁵ A községekről szóló sarkalatos törvényben, amelyet 2010-ben fogadtak el, a községi gyűlések által megválasztott személyek nem képviselők – mint a polgári képviseleti demokráciában –, hanem *voceros*, azaz küldöttek vagy szószólók.²⁶

Chávez 2005-ben Mészáros munkásságára támaszkodó, elemző beszédében adta ki a fölhívást, hogy a huszonegyedik századi szocializmus építésének kulcsfontosságú részeként máris hozzá kell kezdeni a községi gazdaság és állam kiépítéséhez: „Az arkhimédészi pont – ezt a kifejezést Mészáros István csodálatos könyvéből vettem át – a termelés és fogyasztás községi rendszere. Ez az, aminek megteremtésén dolgozunk, tudatában vagyunk, hogy ezt építjük. Egy új rendszert kell teremtenünk, a termelés és a fogyasztás községi rendszerét... Emlékezzünk rá, mit mondott Arkhimédész: »Adjatok egy szilárd pontot, és én kifordítom sarkából a világot.« Itt van számunkra az a pont, amelyekre támaszkodva kifordíthatjuk sarkából a mai világot.”²⁷ Az ilyen permanens politikai forradalom teremt új, alkotó, szocialista embereket, akik képesek saját kultúrát, saját gazdaságot, saját történelmet és saját egyéni és kollektív szükségleteket teremteni. Ahogy Mészáros írta 2007-ben, „Bolívar és Chávez. A radikális eltökéltség szelleme” című cikkében: „éppoly igaz ma is, mint volt Bolívar korában, hogy nem lehet az emberiség társadalmi *makrokozmoszának* fönnttartható működésével számolni *mikrokozmoszai* – vagyis a társadalmi anyagcsere-ellenőrzés tőkés módja alatt élő társadalmunk ellenségeskedő-konfliktusos sejtjei – belső antagonizmusainak leküzdése nélkül. Hiszen egy összetartó és társadalmilag életképes makrokozmosz csakis az interperszonális viszonyok megfelelő, emberiséget gazdagító alkotósejtjeinek bázisán képzelhető el.”²⁸ Ez pedig lényegi egyenlőséget követel meg a társadalom sejtszerkezetében: a családban, a községben és a községek szerkezeti tagolódásában.²⁹

A Chávez kezdeményezte huszonegyedik századi szocializmus célja, ahogyan Michael Lebowitz hangsúlyozta, fölépíteni a „szocializmust mint szerves rendszert”. Chávez 2007 januárjában ismertette a bolívari szocialista forradalom általános gazdasági-társadalmi célkitűzéseit. Ekkor vezette be (megint csak Mészáros alapján) „a »szocializmus elemi háromszöge« fogalmát: a társadalmi tulajdon, a társadalmi termelés és a társadalmi szükségletek kielégítése összekapcsolását.” Lebowitz szerint, aki Chávez fölkérésére kulcsfontosságú közvetítői szerepet játszott Mészáros *A tőkén túl*-ja e tekintetben lényeges szövegrészének értelmezésében – ami Cháveznek a szocializmus elemi háromszögéről szóló megfogalmazásához vezetett – ez jelentette a döntő elméleti fordulópontot:

Chávez elméleti előrelépését megint csak Mészáros *A tőkén túl*-jára lehet visszavezetni. Mészáros, Marx nyomán, úgy érvelt, hogy a kapitalizmust szerves rendszerként kell fölfogni, a termelés-elosztás-fogyasztás sajátos kombinációja gyanánt, amelyben minden elem együttesen létezik és támogatja egyik a másikat. A huszadi századi szocialista kísérletek kudarca, állapította meg, azért következett be, mert nem sikerült túllépniük „a tőkeviszony ördögi körén”, az áramkörök együttesén, amelyben „minden összekapcsolódik és kölcsönösen erősíti egymást”, s ezáltal fölerősíti „a menthetetlenül pazarló tőkerendszer fonák dialektikáját”. Röviden szólva, ha nem sikerül (vagy nem igyekszünk) mással helyettesíteni „a létező újratermelési viszonyok totalitásának” minden részét, az annyit jelent, hogy semmiképp sem jutunk „a tőkén túl”.³⁰

A termelés és a csere közösségi rendszere megalkotásának célja először is megkövetelte a községi tanácsok megalakítását, amit Chávez 2005-ben a már bekövetkezett forradalmi fejleményekre alapozva javasolt. Ezután, 2007-ben, a nagyobb közösségek kialakítása mellett érvelt: olyan területi egységek mellett tette le a garast, amelyek elég nagyok ahhoz, hogy az új községi állam (kommünállam) alapját képezzék. 2010-ben elmondott „Előre a községi állam felé!” című beszédében pedig, ugyanabban az évben, amikor beiktatták a sarkalatos törvényt a községekről, kijelentette: „Simón Rodrígueznek igaza volt, amikor arról szólt az *Amerikai társadalmakban*, 1828-ban: »Látni fogják, hogy kétféle politika van: népi és kormányzati; és hogy az emberek politikusabbak, mint a kormányaik.«” Idézte a venezuelai forradalmárt, Kléber Ramírezt is, aki 1992-ben azt mondta – ahogy Chávez szokta emlegetni, „a legtisztább robinsoni szellemben” (így utalva Simón Rodríguez eszméire) –: „Eljött az ideje, hogy a községek átvegyék az államhatalmat; ez közigazgatásilag a venezuelai állam teljes átalakulásához fog vezetni, társadalmilag pedig a szuverenitás valódi gyakorlásához: a társadalom által, a községi helyhatóságok révén.” Ahogyan maga Chávez írta: „Szocializmuson mi korlátlan demokráciát értünk... Ebből ered szilárd meggyőződésünk, hogy a

legjobb és legdemokratikusabb eszköz a bürokrácia és a korrupció leküzdésére a községi állam építése, ami képes úgy tesztelni egy alternatív intézményrendszert, hogy közben újra meg újra föltalálja magát... Előre, Zamorával, Robinsonnal [Rodríguezzel] és Bolíviarral a községi állam felé! A szocializmus felé!”³¹

A Chávez vezette bolívari forradalmi folyamatnak csakugyan rendkívüli jellegzetessége volt, hogy bő tizennégy éves időszakon át (miközben tizenhat általános szavazást – országos választást és népszavazást – tartottak Venezuelában) minden egyes újabb szakaszban egyre több és több hatalmat és felelősséget igyekeztek átruházni a lakosságra, bátorítva a nép új, alulról irányított és fölhatalmazott struktúrák kialakítását célzó önszerveződését. A bolívari forradalom Chávez kezdeményezésére és vezetése alatt rendületlenül igyekezett átruházni a szuverén hatalmat, amely korábban az államban konstituálódott, átadni magának a népnek.³² Amikor a „Kormányt igazíts!” címmel ismeretessé vált Chávez-beszéd a „Kommün vagy semmi!” jelszavát nyomatékosította, ez annyit jelentett, hogy megpróbálják beteljesíteni a huszonegyedik századi szocializmus ígértét, végrehajtani a leg-sürgetőbb változtatást: véghez vinni egy visszavonhatatlan szocialista forradalmat.

Maduro és a kommün-típusú állam

A Chávez halála óta eltelt két esztendőben a venezuelai ellenzék és az Egyesült Államok lankadatlanul próbálkozott belföldről és külföldről egyaránt gyakorolt nyomás révén fordulatot előidézni a Bolívari Köztársaság demokratikus berendezkedésében. Az új elnökválasztást 2013 áprilisában rendezték meg, és Nicolás Madurót – aki Chávez alatt alelnök volt, az utóbbi halála után pedig *interim* elnökként szolgált egy hónapig – csekély többséggel megválasztották. Maduro elnöki beiktatásának első pillanatától fogva kíméletlenül fokozódott a Venezuelára gyakorolt politikai és gazdasági nyomás. A Bolívari Köztársaságot fenyegető kulcsfontosságú tényező az olajárak 38 százalékos visszaesése volt 2014 júniusa és decembere között, amit a kőolaj és a palagáz megnövekedett kínálata idézett elő, Szaúd-Arábiának avval a döntésével súlyosbítva, hogy inkább a kitermelés szintjét, mintsem az árak fönntartását támogatja, s ezáltal a kínai és az európai gazdasági növekedést igyekszik lassítani.³³ Az eredmény súlyos gazdasági válság lett Venezuelában. A válságot bonyolította, hogy 2014 tavaszán a venezuelai ellenzék – „Takarodj, most!” stratégiájának taktikai elemeként – erőszakos föllépésekkel tört a kormány megdöntésére, s ez negyvenhárom halálos áldozatot eredményezett. A Bolívari Köztársaságra nehezedett nyomást tovább fokozta az importárak tág körű fölhalmozása, a járadékos-importáló gazdaság

megrögzött érdekeit szolgáló gazdasági korrumpálás egyik formája, amely arra irányult, hogy meghiúsítsa a növekvő infláció szabályozására bevezetett árelenőrzést. Ráadásul a Venezuelában viszonylag alacsony áron kapható élelmiszert tömegestül hordták ki a határon túlra, hogy Kolumbiában drágábban adják el.

Washington, Venezuela sebezhetősége láttán, szankciókat vezetett be (a venezuelai tisztviselők vízumkorlátozása és bankszámláik befagyasztása) a venezuelai emberi jogok és a civil társadalom védelmezése ürügyén, „Venezuela Defense of Human Rights and Civil Society Act of 2014” megnevezéssel. 2015 februárjában (e cikk írása idején) Venezuela kormányellenes puccsot hiúsított meg, amely összehangoltan, különböző formákban zajlott: 1. gazdasági támadás az ország ellen, 2. kulcsszerepet játszó tisztviselők megvesztegetése, 3. erőszakos ellenzéki tüntetések, 4. kormányzati épületek és stratégiai célpontok sorozatos, összehangolt bombázása országszerte. Hamarosan kiderült, hogy a bombázásokat egy brazil gyártmányú *Super Tuscano* típusú repülőgép hajtotta végre, amely a *Blackwater Worldwide* nevű amerikai biztonsági cégnél volt regisztrálva – ez Washington részvételét bizonyította a tervezett puccsban. További bizonyítékok (köztük egy rögzített Skype-beszélgetés) világossá tették, hogy a puccsot az Egyesült Államokban tervelték ki. Március 3-án Maduro arról nyilatkozott, hogy az USA venezuelai nagykövetségének egyik munkatársa ellenzékiekkel találkozott, s a puccs előkészületeivel kapcsolatos dokumentumokat adott át nekik.³⁴

Mégis, a Maduro-kormány még e válságos események és a Bolívari Forradalom elleni támadások közepette is előre vitte a forradalmat. Maduro Cháveznek a „Kormányt igazíts!” címmel mondott beszédéből vette elnöki kampányának fő jelszavát: „Kommün vagy semmi!”. Amikor Chávez 2012 októberében elmondta ezt a beszédét az új forradalmi ciklus miniszterei előtt, szinte még egyáltalán nem voltak bejegyzett községek, jóllehet jó néhány már alakulóban volt (ezek némelyikének megalakítása alapszinten már 2010 szeptemberében elkezdődött). Viszont 2013 szeptemberére már több mint 40 000-re rúgott a bejegyzett községi tanácsok száma (némelyikük megalakulása 2006-ra nyúlt vissza), míg a regisztrált községeké elérte az ezret, ami jókora politikai hatalom-átruházást képviselt az alakulófélben levő kommünállamra.³⁵ Maduro a kormányzat kiadásainak visszanyesése ellenére (amit saját fizetésének csökkentésével kezdett), 62 százalékkal növelte a községek 2015-re előirányzott költségvetését. A községeket „a demokrácia maximális kifejeződésének” és „tiszta szocializmusnak” nevezte. A cél, amelyet 2014 februárjában az országos községi gazdálkodási konferencián tűzött ki, nem csupán a kommün-típusú állam, hanem egyben a községi gazdaság megteremtése is volt: „a tulajdon demokratizálása, a társadalmi tulajdon új formáinak létrehozása, amilyenek a közösségi

tulajdonformák, elengedhetetlen a részvételi és protagonista demokrácia megerősítéséhez.”³⁶

Jóllehet a Bolívari Forradalom szíve a községekben lüktet, ezek nem magukban állnak. Venezuela a szocializmus *elemi háromszöge* kialakításában is előre haladt. A bolívari forradalom tehát több fronton is haladást ért el. 2011-re már 3,6 millió *acre* területet sajátítottak ki földosztás céljára. 2010-ben már több mint 70 000 szövetkezettel s mintegy 2 millió szövetkezeti taggal számoltak. Ugyanakkor már 26 000 mezőgazdasági egység gondoskodott a városok és elővárosok biztonságos élelmiszer-ellátásáról. Növekvő számban alakultak szocialista munkástanácsok. „A legsikeresebb kísérlet a termelési eszközök tulajdonának és igazgatásának demokratizálására”, szögezi le Azzellini, „a községi társadalmi tulajdonú vállalatok (Enterprises of Communal Social Property, ESPQ) modellje, amit azért alakítottak ki és segítettek elő elterjedését, hogy a helyi termelőegységek és közösségi szolgáltató vállalatok mintájául szolgáljon.” Ezek a vállalatok „a községek kollektív tulajdonában vannak, a községek határozzák meg a vállalat szervezeti struktúráját, az alkalmazott munkások létszámát és azt, hogy esetenként mire fordítsák nyereségüket.” A bolívari állam 2009 óta serkenti ezeknek a kollektív vállalkozásoknak a létrejöttét, amelyekből 2013-ban már több ezret tartottak nyilván.³⁷

Mindazonáltal a községek növekedése központi kérdés. Folyik a területi és helyi kormányhatóságokkal közös felelősségű *kettőshatalmi rendszer* kialakítása, olyan megszorítással, hogy a helyi kormányzatok a községeknek „kötelesek engedelmessé válni”, és hogy fokozatosan egyre nagyobb hatalmat kell átruházni a községi államra. 2014 szeptemberében Maduro meghirdette az „Öt nagy forradalom” elnevezésű programot: 1. gazdasági forradalom, amely a társadalmi termelést mozdítja elő; 2. tudásforradalom, amely az oktatásra, művelődésre és a tudományra helyezi a hangsúlyt; 3. társadalmi megbízatások, amelyek döntő fontossággal bírnak a szocializmus építésében; 4. új demokratikus és községi állam megteremtése, végezni „a polgári állam maradékával”; és 5. a „környezeti szocializmus” forradalma, amely megköveteli egy „új ökoszocialista modell” megalkotását.

Venezuela jelenlegi nemzeti fejlesztési terve – amelyet még Chávez vázolt föl – öt „történelmi célkitűzésének” egyike: „támogatni az élet megővését a földtekén és megmenteni az emberi fajt”. 2014 májusában ezernél több venezuelai környezetvédő szerveződés gyűlt össze az „ökoszocializmus” előmozdítását célzó tanácskozársra. A bolívari ökoszocializmus elsődleges célja, hogy a helyi, fenntartható, közösségi és diverzifikált termelés legyen a legfontosabb. Az „ökoszocialista modell”, mondta Maduro, „nem környezetvédelmet jelent, hanem ökoszocializmust. Nem elég a környezetvédelem.”³⁸ Ahogy Chávez ismételtelen fölívta rá a figyelmet, elengedhetetlen, hogy Venezuela szakítson a kőolaj-járadékos gazdaságtól való függőségével.

„Az átmenetek az egyik társadalmi rendről egy másikra”, állapította meg Paul Sweezy, „a történelmi materializmus legnehezebb és legmélyebb problémáit hozzák magukkal.” Az ilyen forradalmi történelmi átmenetek sohasem egyformák, hosszú időszakokra elnyúlnak, ezekben mindenféle előre-hátra mozgás előfordulhat, egyedi körülmények mellett és egyedülálló kultúrákon belül mennek végbe. Mindamellet le lehet vonni általános következtetéseket. A legnagyobb nehézséget, hangsúlyozza Sweezy, az a tény okozza, „hogy a szocializmusba való átmenet nem ugyanúgy zajlik – és ez dolog természeténél fogva nem is lehetne másként –, mint ahogyan az átmenet a feudalizmusból a kapitalizmusba.” A polgári társadalom akként keletkezett, mint egyfajta alternatív sejszerkezet a feudális társadalmon belül, s nem mutatkozott tüstént fenyegetőnek vagy antagonisztikusnak az utóbbival szemben. „Társadalmi viszonyok újonnan támadt együttese” jött létre, és vele újfajta emberi természet, törvények és szokások születtek, különösen a feudális társadalom városi központjaiban. Ahogy Sweezy megállapította: „A polgári viszonyok a feudális társadalom keretében indultak növekedésnek, és több évszázados időszakon át alakították a polgári emberi természet mintáit.” Ilyesmi a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetben nem lehetséges. Nincsenek olyan pórusai a polgári társadalomnak, amelyekben a szocialista viszonyok annak rendje-módja szerint kicsírázhatnak; viszont a kapitalizmus olyan agresszív társadalom-újratermelési anyagcsere-rendszer, amelyik állandóan mindent igyekszik bekebelezni magába.³⁹ Erre utal Mészáros, amikor a kapitalizmust mint rendszert jellemző széttartó (centrifugális) tendenciákról beszél, amely rendszer mindenkor azon van, hogy egyre csak újratermelje saját szerves, bár elidegenedett mikrokozmoszait, s beillesse ezeket a maga destruktív makrokozmoszába.⁴⁰

A szocialista és radikális demokrata stratégiák tehát egytől egyig hiábavalón összpontosítottak az állam megragadására és az államapparátus vagy az alkotmányos hatalom egyedüli eszközként való használatára a szocializmus megvalósításához. E folyamatban ugyanis a forradalmi, alkotmányozó hatalom előbb alárendelt helyzetbe, majd kitagadott állapotba kerül. Az eredmény: a politikai elidegenedés új rendszere. Odalesz a nép ereje és a nép szuverenitása. Chávez elemzésében éppúgy, akárcsak Mészároséban, a társadalom fölött álló szovjet állam modellje valójában megörökítette a tőkerrendszer szükségyszerű elemét – a politikai elidegenedést, amely fölerősíti a gazdasági elidegenedést –, még a kapitalizmus és a magántulajdon formális eltörlésével együtt is. A magántulajdon szimpla helyettesítése állami tulajdonnal (változás a társadalmi tulajdonban) nem változtatja meg a lényeges viszonyokat. Ellenben „az állam elhalása”, ahogyan Marx és Engels leszögezte, elengedhetetlen mindennemű szocialista átmenetben.⁴¹

Ez volt az a megfejtése a találynak, amellyel óhatatlanul szembeke-
rült a szocializmusba való átmenet minden kísérlete. A venezuelai for-
radalom – mint afféle *sui generis* forradalom – amely a latin-amerikai és
az európai forradalmi hagyományok gyökereiből sarjadt, amint láttuk,
jól irányzott kardcsapással igyekezett átvágni ezt a gordiuszi csomót:
minden forradalmi ciklusban egyre inkább előmozdítani a részvételi
és protagonista demokráciát mint elemi alapzatot ahhoz, amit Marx
az állam beolvadásának nevezett a társadalomba.

Ugyanakkor a gazdaság egyre több és nagyobb részét vonta ki
– ahogy Che követelte „Ember és szocializmus Kubában” című híres
beszédében – az értéktörvény uralma alól. Az új társadalom megalapo-
zása tehát annyi, mint egyre nagyobb mértékben alapozni a közös-
ségi termelésre és cserére: a használati érték és a közvetlen munka
cseréjére, vagyis egy újfajta társadalmi számvitelre.⁴² A cél a községi
sejtszerkezet létrehozása a szerves szocialista anyagcseréhez, tápot
adva az új, alkotó szellemű emberi-társadalmi viszonyoknak, forradalmi
módon szembefordulva a kapitalista osztályviszonyokkal: konkrét alkot-
mányozó építkezés tehát a nép kollektív hatalmának minden szintjén.

Bármi legyen is Venezuela bolívari forradalmának végkimenetele,
egyszer s mindenkorra új irányt szabott a szocializmushoz való átme-
netről folyó vitának, a harc egészen új területét térképezte föl. Ezt a
harcot a lehető legtágabb körű emberi beteljesülésnek és az emberek
saját szükségletei kielégítésének véget nem érő kutatása határozza
meg. A huszonegyedik századi szocializmus, hangoztatta Chávez,
aktív és rendíthetetlen szem előtt tartása azoknak az értékeknek,
amelyek mindenkor a szocializmushoz kapcsolódnak, nevezetesen
a „szeretet, szolidaritás, férfiak és nők egyenlősége, méltányosság
mindenki számára” értékeinek: társadalmi intézményesítése a meg-
nem alkuvó és visszafordíthatatlan gyakorlat eredményének. „Ami-
kor az ember egy népet lát szavazni olyan *őrült dolgokra*, amilyen a
bolívari szocializmus építése vagy a földteke megóvása”, nyilatkozta
Venezuela közösségügyi minisztere, Reinaldo Iturriza, „akkor az ember
tudatában van, hogy forradalom zajlik a szeme előtt.”⁴³

Jegyzetek

- ¹ *El Golpe de Timón*: a kapitány parancsszava a kormánynosnak vitorláshajókon
a helyes irányba fordulásra. Chávez azonban félreérthetetlenül hangsúlyozta,
hogy szigorúan kollektív erőfeszítésre van szükség az állam kormányrúdjának
jó irányba fordításához, hogy le ne térjenek a helyes útról. A beszéd teljes
szövege „Strike at the Helm” cím alatt olvasható a *Monthly Review* weboldala-
lán. E cikk összes nem jelölt Chávez-idézete ebből a beszédéből való.
- ² A községi tanácsok és a községek meghatározásához lásd *Leyes del Poder
Popular*. Caracas, 2011; Marta Harnacker: *A World to Build*. New York,
Monthly Review Press, 2014, 72–74., 133–39.; Frederick B. Mills: „The

Commune or Nothing': Popular Power and the State in Venezuela." Council on Hemispheric Affairs, 2013. szeptember 26., <http://coha.org>. A venezuelai forradalom népi tömegbázisáról lásd George Ciccariello-Maher: *We Created Chávez: A People's History of the Venezuelan Revolution*. Durham, Duke University Press, 2013.

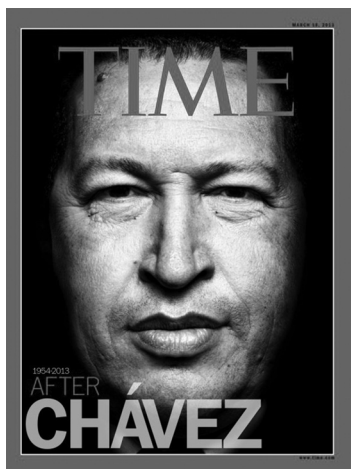
- 3 Ábár a meghívott szocialista értelmiségiek csoportja (amelynek tagja volt Mészáros István és Eduard Dussel is, akiknek a munkásságáról alább szó esik) hosszú vitákat folytatott a bolívari miniszterekkel az üléseken, amelyeken az ország alelnöke, Elías-José Jaua Milano (ma Venezuela külügyminisztere) elnökölt, magát Chávez elnököt betegségéből fakadó váratlan rosszulléte megakadályozta abban, hogy a kitűzött időpontban találkozzék velünk. Az én szerepem a vitákban főleg arra szorítkozott, hogy tántoríthatatlanul védelmezzem a társadalmi-ökológiai anyagcserének mint a huszonegyedik századi szocializmus meghatározó aspektusának fontosságát.
- 4 Vitáinkban az egyik kulcskérdés a regionális és helyhatósági kormányzatok, valamint a községi tanácsok közti joghatósági konfliktus volt, tehát az igazságszolgáltatás hovatartozásának kérdése, amit még tovább bonyolíthatott a községek megalakulása.
- 5 Az első bekezdésben Chávez által fölolvastott idézet leelőhelye: Mészáros István: *A tőkén túl. Harmadik rész*, Budapest, L'Harmattan Kiadó – Eszmélet Alapítvány, 2010, 327. Chávez maga a spanyol fordítást használta (*Más allá del capital: Hacia una teoría de la transición*. Caracas, Vadell Hermanos, 2001).
- 6 Ahogy Marx írta, a „politikai emancipációra” szükségképpen következnie kell az „emberi emancipációnak”. *Karl Marx és Friedrich Engels Művei. [MEM] 42.* kötet, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1981, 92.
- 7 2010. decemberben fogadták el a *Sarkalatos törvényt a községekről*. Chávez számára az a tény, hogy még csaknem két évvel később is alig volt bejegyzett község, dacára minden munkának, amit az alapszinten szerveződő közösségekre fordítottak, a kormány kudarcát jelentette, s ez önkritikát követelt.
- 8 Chávez azért hangsúlyozta nyomatékosan az önkritikát, mert a forradalmi folyamat döntő fontosságú dialektikus-stratégiai összetevőjének tekintette. Ahogyan Mészáros elengedhetetlen követelményként megfogalmazta: „*dialektikus korrelációról van szó a jövő számára nélkülözhetetlen, minőségileg más típusú szerves rendszer és az önkritika szükséges irányadó elve között, kapcsolatuk teszi ezt az új típust egyáltalában megvalósíthatóvá.*” Mészáros István: „A közösségi rendszer és az önkritika elve.” *Eszmélet*. 79. szám (2008. ősz), 97–98.
- 9 „Kormányt igazíts!” című beszédében ehhez hozzátette még Chávez: „Annak idején, már nem emlékszem, hány másolatot készítettem Carmen Meléndezzel Mao-Cetungnak a kis vörös könyvben a kommunákról olvasható írásairól, most még 30 újabb másolat kérek, hogy minden miniszternek legyen belőle.”
- 10 Simón Bolívar: *Válogatott írások*. Budapest, Venezuelai Bolívari Köztársaság Nagykövetsége, 2009, 60.; Jon Lee Anderson: „The Revolutionary.” *New Yorker*. 2001. szeptember 10., <http://newyorker.com>; Lásd még Miguel Acosta Saignes: *Bolívar: Acción del hombre de las dificultades*. Caracas, Government of Venezuela, 2010, 481–94.; Mészáros István: „Bolívar és Chávez. A radikális eltökéltség szelleme.” *Eszmélet*. 83. szám (2009. ősz), 57.

- ¹¹ Marta Harnecker: „Venezuela: A Sui Generis Revolution.” 2003. szeptember 16., <http://venezuelanalysis.com>
- ¹² Chávezt idézi Mészáros: *A tőkén túl. Harmadik rész.* 288.; a „Caracazo” gazdasági lázadásról, a rákövetkezett állami vérengzésről, s az MBR-200 puccskísérletről lásd Bart Jones: *¡Hugo!: The Hugo Chávez Story from Mud Hut to Perpetual Revolution.* Hanover NH, Steerford Press, 2007, 125–76.
- ¹³ Harnacker: *A World to Build.* 59.
- ¹⁴ Antonio Negri: *Insurgencias: Constituent Power and the Modern State.* Minneapolis, University of Minnesota Press, 2009; Hugo Chávez: *Understanding the Venezuelan Revolution: Hugo Chávez Talks to Marta Harnecker.* New York, Monthly Review Press, 41.; George Ciccariello-Maher: „Dual Power in the Venezuelan Revolution.” *Monthly Review* 59, no 4 (2007. szeptember), 44., 55.
- ¹⁵ Enrique Dussel: *Twenty Theses on Politics.* Durham, Duke University Press, 2008, 18–20. Az alkotmányozó és alkotmányos hatalom megkülönböztetésével párhuzamba állítható Dussel megközelítése, aki a *potentia* kifejezést használja a közvetlen, differenciálatlan, alkotmányba nem foglalt, konszenzusos hatalomra, a *potestas* terminussal pedig az intézményesített, ellenőrzött, alkotmányos hatalmat jelöli. A demokrácia és az el nem idegenített hatalom lesz azután, összhangban a *potentiával*, a *potestas* főntartója.
- ¹⁶ Negri: *Insurgencias.* 313.
- ¹⁷ Edmund Burke: „Speech to the Electors of Bristol.” *Works.* Vol. 2, London, John C. Nimmo, 1887, 90-98., valamint *Letter to a Member of Parliament.* London, J. Dodsley, 1791, 11–13., 31. Burke bonyolult személyiség, ámde Negri, amikor az alkotmányozó hatalom reformokra támaszkodó védelmezőjeként interpretálja, „aki forradalmi művet írt a [francia] forradalom ellen”, Burke politikaelméletének legkirívóbb melléfogásáról nem vesz tudomást. Burke előtti bókolasával egyúttal Rousseau-t fokozza le Negri, mondván, hogy „a néptömegekhez paradox módon viszonyulva” fogalmazta meg az alkotmányozó hatalom elméletét. Lásd Negri: *Insurgencias.* 195–202., 232–40.
- ¹⁸ Marx: „A polgárháború Franciaországban/Első fogalmazvány.” *MEM* 17. kötet, 1968, 498–9.
- ¹⁹ Marx: „A polgárháború Franciaországban/A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának üzenete.” *MEM* 17. kötet, 1968, 311–2.
- ²⁰ Lenin: „A kettőshatalomról.” *Lenin Válogatott Művei.* 2. kötet, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967, 43.; Lásd még Krausz Tamás: *Lenin. Társadalomelméleti rekonstrukció.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2008, 221–258. Lenin ellenkezéséről élete végén a szovjet állam bürokratizálásával szemben lásd Moshe Lewin: *Lenin's Last Struggles.* New York, Pantheon, 1968.
- ²¹ Dario Azzellini: „The Communal State: Communal Councils, Communes, and Workplace Democracy.” *NACLA Report on the Americas* 46, no. 2 (2013, nyár) 25–30., <http://nacla.org>;
Az 1998-es Bolívari Alkotmányról lásd Michael A. Lebowitz: *Build It Now.* New York, Monthly Review Press, 2006, 49–50., 72., 89–95.
- ²² Negri téved, amikor azt mondja, hogy „Rousseau megkülönbözteti a törvényhozó hatalmat a végrehajtó hatalomtól”, de ez „tisztára csak terminológiai megkülönböztetés, amely Montesquieu-tól és Locke-tól ered” – mintha Rousseau gondolkodásában nem játszott volna döntő szerepet ez a megkülönböztetés. Negri: *Insurgencias.* 199.

- ²³ Mészáros: *A tőkén túl. Harmadik rész.* 285–89.; Jean-Jacques Rousseau: „A társadalmi szerződésről.” *Értekezések és filozófiai levelek.* Budapest, Magyar Helikon, 1978, 521., 560–61.
- ²⁴ Mészáros gondolatának ezt az aspektusát összefoglalva lásd John Bellamy Foster „Előszavá”-ban, in István Mészáros: *The Necessity of Social Control.* New York, Monthly Review Press, 2015, 1–21.
- ²⁵ Mészáros: *A tőkén túl. Harmadik rész.* 352–65.; István Mészáros: *The Challenge and Burden of Historical Time.* New York, Monthly Review Press, 2010, 251–53.
- ²⁶ Harnacker: *A World to Build.* 74–77.; *Leyes del poder Popular.* 57. (Ley Orgánica de Las Comunas, Artículo 35). A községekről szóló sarkalatos törvény szerkesztőbizottságának elnöke David Velásquez volt, akkor a Kommunisták Pártja egyik tagja, később a társadalmi részvétel és a szociális fejlesztés minisztere. Lásd Ciccariello-Maher: *We Created Chávez.* 245.
- ²⁷ Idézet Cháveztől in Michael A. Lebowitz: *The Socialist Alternative.* New York, Monthly Review Press, 2010, 80–81.; István Mészáros: *Marx's Theory of Alienation.* London, Merlin Press, 1970, 76–77.
- ²⁸ Mészáros: „Bolívar és Chávez. A radikális eltökéltség szelleme.” 59–60.
- ²⁹ Mészáros: *A tőkén túl, Első rész.* Budapest, L'Harmattan Kiadó – Eszmélet Alapítvány, 2008, 303–55.
- ³⁰ Lebowitz: *The Socialist Alternative.* 24–25., 85.; Michael A. Lebowitz: „Proposing a Path to Socialism: Two Papers for Hugo Chávez.” *Monthly Review* 65, no 10 (2014), 1–19.; Mészáros: *A tőkén túl, Harmadik rész.* 443–4.
- ³¹ Hugo Chávez: „Onwards Towards a Communal State.” 2010. február 21. (posztolva 2010. február 25.), <http://venezuelanalysis.com>; Jones: *Hugo!* 472.; Ciccariello-Maher: *We Created Chávez.* 18–19. Bolívar tanítója, Simón Rodríguez mintegy negyed évszázadnyi európai tartózkodása alatt a Samuel Robinson nevet használta (Defoe regénye, a *Robinson Crusoe* után, amelynek csodálója volt). Később, amikor ötvennégy évesen visszatért Dél-Amerikába, visszavette eredeti nevét is. Bolívar gyakran gyöngéd szeretettel „Robinsonként” emlegette, gondolataira is gyakorta utalt „robinsoni” jelzővel. Lásd Richard Gott: *Int he Shadow of the Liberator: Hugo Chávez and the Transformation of Venezuela.* London, Verso, 2000, 109–17.
- ³² Roger Burbach, Michael Fox, and Federico Fuentes: *Latin America's Turbulent Transitions.* London, Zed Books, 2013, 159.
- ³³ „Why the Oil Price is Falling.” *Economist.*, 2014. december 8., <http://economist.com>. Elképzelhető, hogy Szaudi Arábiát az Egyesült Államok biztatta kőolaj-kitermelési szintje fönnttartására, így tartva alacsonyan az olajárakat, destabilizálva számos államot, amelyek az Egyesült Államok célkeresztjében állnak, köztük Oroszországot, Iránt és Venezuelát; miközben maga Szaúd-Arábia közvetlenül érdekelt Irán destabilizálásában. Lásd Jackie Northam: „Why Does Saudi Arabia Seem So Comfortable with Falling Oil Prices?” 2014. október 28., <http://npr.org>.
- ³⁴ William Camacaro–Frederick B. Mills: „Rapprochement Between the United States and Cuba and Sanctions Against Venezuela.” 2015. január 2–4., <http://counterpunch.org>; Lucas Koerner: „Amid International Outcry, Venezuelan Officials Allege Blackwater, U.S. And Canadian Links to Thwarted Coup.” 2015. február 16., <http://venezuelanalysis.com>; Telesur: „Coup Plot in Venezuela thwarted.” 2015. február 13., <http://venezuelanalysis.com>; „Maduro

- Outlines More Evidence of Coup Plot Planned in New York." 2015. március 3., <http://telesurtv.net>; Carl Meacham: „Oil-Poor and On the Brink of Default: Is Change Imminent in Venezuela?” Center for Strategic International Studies, 2014. december 11.; George Ciccariello-Maher: „Venezuela at a Tipping Point.” 2014. szeptember 8., <http://venezuelanalysis.com>.
- ³⁵ Ewan Robertson: „Expectations Surpassed as Over 1000 Communes Registered in Venezuela.” 2013. szeptember 9., <http://venezuelanalysis.com>.
- ³⁶ „On Venezuela’s Communes, Idillic Future Is Just Over the Rainbow.” *Washington Post*. 2014. november 15., <http://washingtonpost.com>; Tamara Pearson: „National Communal Economy Conference Calls for Communal Markets, Increased Funding of Communal Banks in Venezuela.” 2014. február 4., <http://venezuelanalysis.com>.
- ³⁷ Burbach, Fox, and Fuentes: *Latin America’s Turbulent Transitions*. 61., 68–70.; Mills: „The Communes or Nothing.”; Azzellini: „The Communal State.”
- ³⁸ Telesur: „Maduro Announces „Five Big Revolution” in Venezuela, Overhauls Cabinet.” 2014. szeptember 3.; <http://venezuelanalysis.org>; Ewan Robertson: „Venezuelan Leftists Meet to Discuss Future Directions in Political Ideology and Ecosocialism.” 2014. május 12. <http://venezuelanalysis.org>.
- ³⁹ Paul M. Sweezy–Charles Bettelheim: *On the Transition to Socialism*. New York, Monthly Review Press, 1971, 107–12.
- ⁴⁰ Mészáros István: „A politika strukturális válsága.” *Eszmélet*, 75. szám (2007. ősz), 82.
- ⁴¹ Lásd Mészáros: *The Necessity of Social Control*. 246–50.; Harnacker: *A World to Build*. 59., 71.; Engels: „Anti-Dühring.” *MEM* 20, 276.
- ⁴² Che Guevara: „Man and Socialism in Cuba.” <http://marxists.org>; Mészáros: *A tőkén túl. Harmadik rész*. 352–369.
- ⁴³ Idézet Cháveztől in Harnacker: *A World to Build*. 58.; Reinaldo Iturriza: „Desiring the Commune.” 2012. augusztus 10. <http://venezuelanalysis.com>.

(Fordította: Csala Károly)

Hugo R. Chávez Frias